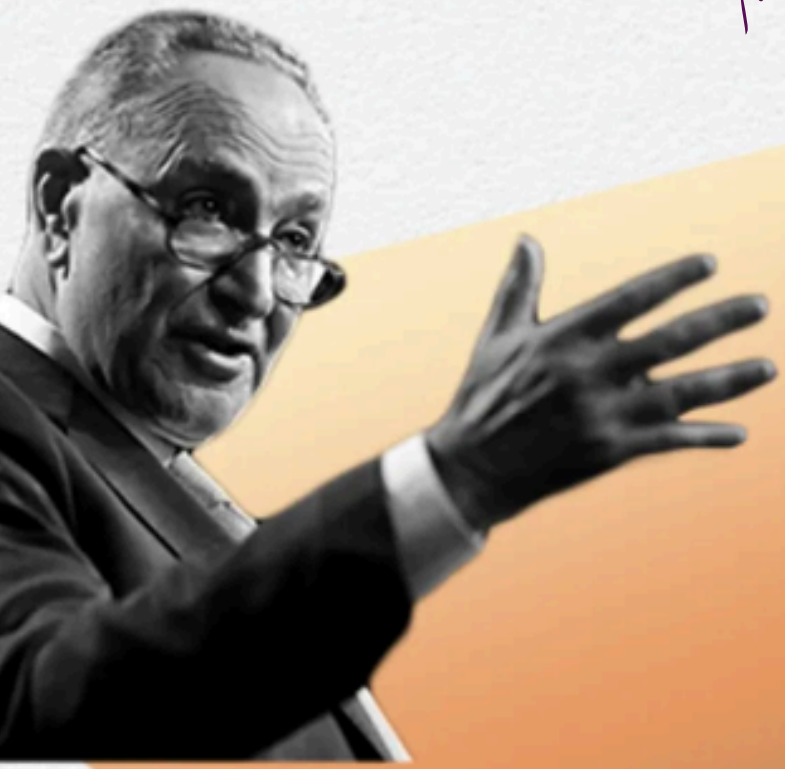
دېموكراتلار ۋە جۇمھۇرىيەتچىلەر ئۇيغۇرلارنى خورلاش مەسلىسىدە ختايغا بېسىم ئىشلەتمەكتە

كارون دېمىرجيان

جۇلىئان بارنېس

دېموكراتلار ۋە جۇمھۇرىيەتچىلەر ئۇيغۇرلارنى خورلاش مەسلىسىدە ختايغا بېسىم ئىشلەتمەكتە

جۇلىئان بارنېس، كارون دېمىرجيان

دېموكراتلار ۋە جۇمھۇرىيەتچىلەر بايدېن ھۆكۈمىتىنى ئۇيغۇرلارغا زۇلۇم قىلىۋاتقان ختايغا تېخىمۇ كەسكىن تەدبىر قوللىنىشقا چاقىرغان، ئەمما بۇ ئىككى پارتىيىنىڭ قوللانغان ئۇسۇللىرى پەرقلىق بولغان.

بۇ ھەپتە، نيۇيورك شتاتىنىڭ دېموكراتلار ۋەكىلى رىتچى تورېس (Ritchie Torres)، دۆلەت ئىستىخبارات ئىدارىسىنىڭ دىرېكتورى ئاۋرىل د. خەينېس (Avril D. Haines) قا خەت يېزىپ، ختايىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قىلغان زۇلۇملىرى ھەققىدىكى دوكلاتنىڭ تېخىچە تاپشۇرۇلمىغانلىقىنى كەسكىن ئەيىبلىدى.

ئاۋام پالاتاسى چارشەنبە كۈنى، جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى تەرىپىدىن سۇنۇلغان لايىھىنى ماقۇللاپ، بايدېن ھۆكۈمىتىنى ئازسانلىق مىللەتلەرگە زۇلۇم قىلىۋاتقان ختاي ئەمەلدارلىرى بىلەن بولغان ئالاقىنى ئۈزۈشكە قىستىدى.

ئامېرىكا ھۆكۈمىتى 2021-يىلى ختايىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قىلغان زۇلۇمىنى ئىرقىي قىرغىنچىلىق دەپ بېكىتكەن ۋە ختايىنىڭ كىشىلىك ھوقۇق دەپسەندىچىلىكىگە قارىتا جازا يۈرگۈزىدىغان «ئۇيغۇر مەجبۇرىي ئەمگەكنىڭ ئالدىنى ئېلىش قانۇنى»نى ماقۇللىغانىدى. تورېس ئەپەندى ختاي كومپارتىيىسىنى ئىما قىلىپ تۇرۇپ: «بۇ رەسمىي قارارلار يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، ختاي كومپارتىيىسىنىڭ نۆۋەتتىكى ئۇيغۇر مۇسۇلمانلىرىغا قاراتقان باستۇرۇش ۋە ئىرقىي قىرغىنچىلىق قىلمىشلىرى ھەققىدە ئىستىخبارات ئورگانلىرى پۈتۈنلەي جىمىپ كەتتى، شۇڭا مەن پۈتۈن فېدېرال ھۆكۈمەتنىڭ، بولۇپمۇ ئىستىخبارات ئورگانلىرىنىڭ بۇ تۇتۇشسىزلىكىدىن ئىنتايىن ئەندىشە قىلىۋاتىمەن» دېدى.

ئۆتكەن يىلى، پارلامېنت دۆلەت ئىستىخبارات ئىدارىسىنىڭ دىرېكتورىدىن ختايىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان كىشىلىك ھوقۇق دەپسەندىچىلىكى توغرىسىدا ئاشكارا دوكلات تەييارلىشىنى تەلەپ قىلىدىغان قانۇننى ماقۇللىغان بولۇپ، بۇ دوكلات بۇ يىل ئىيۇندا تاپشۇرۇلۇشى كېرەك ئىدى.

چارشەنبە كۈنى ئاۋام پالاتا خىتاي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى تورۇبس ئەپەندى زىيارەتنى قوبۇل قىلغاندا، ئۆزىنىڭ خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ مۇسۇلمان ئازسانلىق مىللەتلەر ئۈستىدىن يۈرگىزىۋاتقان ئىرقىي قىرغىنچىلىق قىلمىشلىرىنى ئاشكارە پاش قىلىش ئۈچۈن بۇ قانۇن لايىھىسىنى تەييارلىغانلىقىنى ئېيتتى.

خەنىبس خانىمنىڭ باياناتچىسى تورىس ئەپەندىنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋالغانلىقىنى ئېتىراپ قىلغان بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ئىنكاس قايتۇرۇشنى رەت قىلدى.

پارلامېنت ئىستىخبارات ئورگانلىرىدىن نۇرغۇنلىغان مەخپىي ۋە ئاشكارا دوكلاتلارنى تەلەپ قىلىدۇ، بۇ ئورگانلار كۆپىنچە ھالدا بۇ دوكلاتلارنى ۋاقتىدا تاپشۇرالماي قالىدۇ.

بايدېن ھۆكۈمىتىنىڭ ئەمەلدارلىرى خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارغا يۈرگۈزۈۋاتقان زۇلۇمىنى جىددىي مەسىلە سۈپىتىدە قارايدىغانلىقىنى ۋە بېيجىڭنى تەنقىد قىلىشتىن قورقمايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن بولسىمۇ، بىراق تورىس ئەپەندىمنىڭ قارىشىچە، دوكلاتنىڭ كېچىكتۈرۈلۈشى گېئوپولىتىكىلىق مۇرەككەپلىكلەر تۈپەيلىدىن بولۇشى مۇمكىن ئىكەن.

ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «بىز پەقەت گېئوپولىتىكىلىق مەنپەئەت ئۈچۈن ياكى خىتاي كومپارتىيىسىنى بىئارام قىلماسلىق ئۈچۈن ۋە ياكى ئۇلارنىڭ تىتاك تومۇرىغا تەگمەسلىك ئۈچۈنلا بۇ مەسىلىلەرنى كۆرمەسكە سالساق بولمايدۇ.»

ئۇيغۇرلارنىڭ ھەق-ھوقۇقىنى قوغداش مەسىلىسىدە ئىككى پارتىيىنىڭ بىرلىككە كېلەلىشى پارلامېنت تارىخىدا ئاز كۆرۈلىدىغان ئەھۋال. «ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇقىنى قوغداش» ۋە «ئۇيغۇرلارنى مەجبۇرىي ئىشلەتكەن شىركەتلەرگە مەبلەغ سېلىشنى چەكلەش» نى مەقسەت قىلغان بىر يۈرۈش قارارلار ئاۋام پالاتاسىدىكى ئىككى پارتىيىنىڭ كۆپ سانلىق ئاۋازى بىلەن ماقۇللاندى.

ئەمما ئامېرىكا پرېزىدېنت سايلىمى يېقىنلاشقانسېرى، ئۇيغۇرلارنىڭ قىينىچىلىقى ئىككى پارتىيىنىڭ سىياسەتلىرىگە يۈغۇرۇلۇپ كەتتى، پارلامېنت ئەزالىرى، ئاۋام پالاتاسى، جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى ئارا كىشىلىك ھوقۇقنى دەپسەندە قىلىۋاتقان خىتايلارغا قانداق جازا يۈرگۈزۈش ھەققىدىكى تەشەببۇس، بەس-مۇنازىرىلەر قاينام كەتتى.

گەرچە پارلامېنتتىكى ھەر ئىككىلى پارتىيە ئۇيغۇرلارنىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلسىمۇ، بىراق خىتايغا قايسى جەھەتتىن قاتتىق قوللۇق قىلىش مەسىلىسىدە ئۇزاقتىن بېرى ئىختىلاپ تۇگمەي كەلدى.

جۇمھۇرىيەتچىلەر يېتەكچىلىرى بايدېن ھۆكۈمىتىنى بېيجىڭغا نىسبەتەن ئاجىز سىياسەت يۈرگۈزۈش بىلەن ئەيىبلىسە، دېموكراتلار جۇمھۇرىيەتچىلەرنى دىپلوماتىيىنى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىتىدىغان رادىكال ئۇسۇللارنى قوللىنىش بىلەن ئەيىبلىمەكتە.

سايلام مەۋسۇمىنىڭ باشلىنىشىغا ئەگىشىپ، سىياسىي كەسكىنلىك كۈچەيمەكتە. بۇ ئايدا، ئاۋام پالاتاسى جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى، ئاۋام پالاتاسىنى كونترول قىلىدىغان سايلامدىن ئىلگىرى دۆلەت بىخەتەرلىك مەسلىسىدە كۈچ كۆرسىتىشنىڭ بىر ۋاستىسى سۈپىتىدە دېموكراتلارنىڭ قارشى چىقىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ تۇرۇپمۇ، ختتايغا مۇناسىۋەتلىك بىر قاتار قانۇن لايىھىلىرىگە بېلەت تاشلىدى.
چارشەنبە كۈنى ماقۇللانغان «ختتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى چەكلەش قانۇنى» دا، خوگكوگنىڭ ئاپتونومىيىسىنى چەكلەش، تەيۋەنگە تەھدىت سېلىش ياكى ختتايدىكى ئېتنىك گۇرۇپپىلارنىڭ، جۈملىدىن ئۇيغۇرلارنىڭ ھەق-ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلىش سىياسەتلىرىنى تۈزۈشتە مۇھىم رول ئوينىغان ھەرقانداق ختتاي كومپارتىيە ئەزالىرىغا جازا يۈرگۈزۈلىدىغانلىقى بەلگىلەنگەن. بۇ جازالار ختتاي ئەمەلدارلىرىنىڭ مال-مۈلكىنى توڭلىتىش، ئۇلارنىڭ ئامېرىكىغا كىرىشىنى چەكلەش قاتارلىقلار. پەقەت بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدىكى يىغىنلارغا قاتنىشىش، ئىستىخبارات توپلاش پائالىيەتلىرىگە قاتنىشىش ياكى پرېزىدېنتنىڭ چەكلىك رۇخسىتىگە ئېرىشكەن ئەھۋاللار بۇنىڭ سىرتىدا.

ئاۋام پالاتاسى چارشەنبە كۈنى 243 گە قارشى 174 ئاۋاز بىلەن بۇ قانۇن لايىھىسىنى ماقۇللىدى، بۇنىڭغا دېموكراتچىلار پارتىيىسىنىڭ 33 ئەزاسىمۇ ئاۋاز بەردى، جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ ئىككى نەپەر ئەزاسىدىن باشقا ھەممىسى بۇ قانۇنغا ئاۋاز بەردى.

گەرچە بۇ قانۇن لايىھىسى خېلى كۆپ دېموكراتچىلارنىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن بولسىمۇ، ئەمما ئاۋام پالاتا ئەزالىرى بۇ قانۇندىكى جازا تەدبىرلىرىنىڭ ھەددىدىن زىيادە كەڭ دائىرلىك ئىكەنلىكىنى ۋە جازا ئوبېكتىنىڭ ختتاي ھۆكۈمىتىنىڭ بارلىق رەھبەرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

چارشەنبە كۈنى، تاشقى ئىشلار كومىتېتىدىكى باش دېموكراتچى، نيۇ-يورك ئاۋام پالاتا ئەزاسى گرېگورى ۋ. مېكس (Gregory W. Meeks) «بۇ قانۇن لايىھەسى بېيجىڭ بىلەن بولغان يۇقىرى دەرىجىلىك دىپلوماتىيىنى بۇزۇۋېتىدۇ» دېدى. ئۇ يەنە بۇ قانۇن «ئۇيغۇرلار، خوگكوگلىقلار ۋە تەيۋەن خەلقىگە قىلچە پايدىسىز بولۇپلا قالماي يەنە ئامېرىكىنىڭ مەنپەئەتىگە مۇناسىۋەتلىك ختتاي بىلەن بولىدىغان ئۇچرىشىشنى ئىنتايىن قىينىلاشتۇرۇپ قويىدۇ» دېدى.

تورىس ئەپەندى ئۆزىنىڭمۇ جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيەسىنىڭ بۇ ھەرىكىتىگە قارشى بېلەت تاشلىغانلىقىنى، بۇ قانۇننىڭ خىتاي بىلەن بولغان دىپلوماتىيە ئالاقىنى ئۇزۇپ قويۇش ئېھتىماللىقى بارلىقىنى، ئەكس تەسىر پەيدا قىلىپ قويۇشى مۇمكىنلىكىنى بىلدۈرگەن.

ئۇ: «دۇنياديكى ئەڭ خەتەرلىك ھەقىقەتلەرنىڭ بىرى شۇكى: ئامېرىكا بىلەن خىتاي ئوتتۇرىسىدىكى ئۆزئارا چۈشىنىشنىڭ كەمچىللىكى» دېدى. ئۇ يەنە «چۈشىنىشنىڭ يېتەرلىك بولماسلىقى پەقەت بىر قېتىملىق تاسادىپىي ھادىسە ياكى خاتا ھېسابلاش تۈپەيلىدىن ئاپەت خاراكتېرلىك ئۇرۇش پارتلاپ كېتىشى مۇمكىن» دىدى.

ئاقسارايمۇ مۇشۇ ھەپتىنىڭ بېشىدا مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ئەيىبلەشنامە ئېلان قىلىپ، «بۇ قانۇن بەلكىم ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى بارلىق ئالاقە يوللىرىنى ئۇزۇۋېتىشى مۇمكىن» دىگەن.

جۇمھۇرىيەتچىلەر بۇ خىلدىكى تەبىرلەرگە نارازىلىق بىلدۈرۈپ، بۇ قانۇن لايىھىسىنىڭ خىتاي رەھبەرلىرى بىلەن دىپلوماتىك مۇناسىۋەت ئورنىتىشنى بېۋاستە چەكلىمەيدىغانلىقىنى ئەسكەرتتى.

قانۇن لايىھىسىنىڭ تەشەببۇسكارى، مىچىگان شىتاتىنىڭ جۇمھۇرىيەتچىلەر ۋەكىلى لىسا ماككلېين (Lisa McClain) پارلامېنتتا: «قانۇن لايىھىسىنىڭ ھېچقانداق يېرىدە، ئۇلار بىلەن پاراڭلاشمايمىز ياكى دىپلوماتىك مۇناسىۋەت ئورناتمايمىز دېگەن ماددا يوق» دېدى.

ماككلېين يەنە بايدېن ھۆكۈمىتىنىڭ خىتاي بىلەن دىپلوماتىك مۇناسىۋەت ئورنىتىش تىرىشچانلىقىغا بولغان نارازىلىقىنى ئىپادىلەپ: «مەن ئۇلارنىڭ ۋەدىسىدە تۇرۇشىنى ئۈمىد قىلغان ئىدىم، ئەمما ئۇلار ئۇنداق قىلمىدى ۋە قىلمايۋاتىدۇ» دېدى.

ئىنگلىزچىدىن ئازادئاي غەيرەت تەرجىمىسى

مەنبە:

https://www.nytimes.com/2024/09/25/us/politics/congress_uyghurs_china.html